
Mihaela Hudelja

Dokumentacija in njeni »neznani« zakladi.

Predstavitev in pomen fotografske zbirke prof. Vilka Novaka

V pričujočem prispevku avtorica predstavlja fotografsko gradivo prof. Vilka Novaka, ki ga hranijo na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo. Fotografska zbirka je nastajala v okviru etnoloških terenskih vaj, ekskurzij in počitniških praks, ki jih je desetletja vodil prof. Novak. Ob predstavitvi te zbirke se zastavljajo vprašanja o obravnavi fotografije, ki bi jih bilo potrebno še obdelati z vidika etnološke stroke.

The article presents photographic material of Professor Vilko Novak which is kept at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology of the Ljubljana University. The photographs from this collection were taken on ethnological field trips and excursions and during holiday ethnological practice work which had been supervised by Dr. Novak for decades. There are numerous still unanswered questions pertaining to these photographs which require further ethnological analysis.

Uvod*

Ena temeljnih značilnosti fotografskega dokumentacijskega gradiva je njegova vsebinsko mnogostranska vizualna pričevalnost in s tem tudi uporabnost v številnih disciplinah. Načini pridobivanja in uporaba dokumentacijskega gradiva pa se seveda po disciplinah razlikujejo, ker so podrejeni začrtanim shemam raziskave in njenim ciljem. Slikovno/fotografsko dokumentarno in arhivsko gradivo je nedvomno pomembno dopolnilo tudi drugemu slikovnemu in pisnemu arhivskemu gradivu, seveda pa velja tudi nasprotno. Arhivsko-dokumentarno gradivo, ki pomeni v etnološki vedi eno začetnih stopenj pri raziskovalnem delu in kasneje pri sintezi/analizi ali predstavitvi raziskave, vključuje tudi slikovno gradivo (fotografije, risbe).

* Pričujoči članek je del raziskovalne naloge Etnološka dokumentacija s stališča uporabnosti in ovrednotenje aplikativnosti (del raziskovalnega projekta Etnološke raziskave Slovencev), ki ga financira Ministrstvo za znanost in tehnologijo. Ob tej priložnosti se za pomoč in nasvete zahvaljujem Ingrid Slavec Gradišnik, Slavku Kremenšku, Mojci Ravnik in predvsem Vilku Novaku za pogovore, pregled besedila in dobrodošle pripombe.

Gradivo, shranjeno v dokumentaciji Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo, obsega fototeko, negativoteko, diateko, videoteko, hemeroteko, terenske zapise, risbe in druge arhivalije (po količini je precej skromnejše), je začelo nastajati že leta 1956, kajti »zbirati se je pričela tudi fototeka in zbirka diapozitivov«.¹

Novakova zbirka fotografij, ki jo od njenega nastanka hrani Oddelek za etnologijo, pomeni tudi začetek načrtnega metodološkega dela, saj so v naslednjih desetletjih nastajale nove fotografske zbirke, ko so zbirali fotografsko gradivo za potrebe novih raziskav in projektov, organiziranih pri oddelku. Do leta 1970 je fototečno gradivo, ki je vsako leto naraščalo, urejal Vilko Novak. Od leta 1970² je za obdelavo in hranjenje fotografij, negativov, diapozitivov skrbela bibliotekarka. V letih 1970–1980 je bilo delo na etnološkem znanstveno-raziskovalnem področju izredno uspešno, saj je potekalo kar nekaj raziskovalnih nalog, ki so jih organizirali in vodili zaposleni na oddelku (npr. Vitanje, Galjevič, izseljenišvo Slovencev, ETSEO). Projekti oziroma raziskovalne naloge so bile posredno vključene tudi v pedagoški proces, saj so izbrano tematiko obravnavali tudi pri seminarjih in vajah. Zaradi široke zastavljenosti projekta ETSEO³ je bila leta 1982 na oddelku zaposlena dokumentalistka, ki je zbirala »dokumentacijo za etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja za vse slovenske občine. Urejala je obstoječe slikovno gradivo, ki se nanaša na omenjeno temo«.⁴

Dokumentacijsko delo lahko shematično razdelimo na dve stopnji: deskriptivno in kritično-analitično. Deskriptivni del obsega zbiranje, inventariziranje in sistematično ureditev gradiva. Podlaga za sistematično razvrstitev je opremljenost z vsemi podatki, ki se nanašajo na nastanek in vsebino fotografije: avtor, kraj, čas, opis vsebine. Tako pripravljeno gradivo je uporabno za poznejše raziskovalne namene.

Uvodnemu delu, v katerem sem skušala grobo opisati vzroke za nastanek dokumentacijskega oddelka, sledi predstavitev in opredelitev statusa in pomena fotografskega gradiva iz t. i. Novakove zbirke. O pomembnosti in uporabnosti fotografije v slovenski etnologiji so že pisali,⁵ zato se ob tem posebej ne ustavljam, čeprav bi se s povzetki o pretekli in sedanji praksi in s povezavo med obema lahko odprla nova

¹ Vilko Novak, Seminar za etnologijo na Univerzi v Ljubljani. Glasnik ISN I (1957) 4, str. 25.

² »Ko je prvič v zgodovini oddelka bila zaposlena bibliotekarka, »ki skrbi tudi za foto- in filmoteko, za zbirko diapozitivov in drugo dokumentacijsko gradivo«. Poročilo o delu Filozofske fakultete v študijskem letu 1970–71. Ljubljana 1972, str. 75.

³ Več o tem glej: Slavko Kremenšek, Smernice etnološkega raziskovalnega dela. Glasnik SED 17 (1977) 4, str. 45–51; Marjanca Klobčar, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja in njeno mesto v slovenski etnologiji. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja – 20. stoletje. Poročilo. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana, 1992, str. 76–94.

⁴ Poročilo o delu Filozofske fakultete Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani v študijskem letu 1982/83. Ljubljana 1984, str. 204.

⁵ Glasnik SED 36(1996) 2–3, ki je tematsko posvečen fotografiji. Janez Bogataj in Naško Križnar, Človek skozi objektiv etnologa. Katalog razstave. Posavski muzej Brežice 1978. Aleš Gačnik in Stanka Gačnik, Fotografija kot totalna informacija in vir znanja. Glasnik SED 34 (1994) 3, str. 34–35. Etnološki film med tradicijo in vizijo. Uredil in zbral Naško Križnar. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC 1997. Naško Križnar, Območji besede in slike v slovenski etnologiji. Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj. Ljubljana 1995, str. 174–180. (Knjižnica Glasnika SED 23.) Mihaela Hudec, The importance and purpose of photography. (The experience of documentation at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology). Etnološka stičišča 5&7. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. Ljubljana 1997, str. 195–204.

vprašanja, ki bi si zaslužila podrobnejšo obravnavo.⁶ Za obravnavo in predstavitev Novakove fototečne zbirke je pomembnejše, da imajo posamične fotografske zbirke svojo identiteto in s tem tudi povednost – govorijo o času, prostoru in tudi okoliščinah, v katerih so nastajale. Tematika je del etnološke metodologije, veljavne v času nastajanja fotografske zbirke.

Predstavitev fotografske zbirke

Zbirka, ki je nastajala v letih 1956–1970, obsega 2605 črno-belih fotografij,⁷ ki so nalepljene na fototečne kartone (inventarne št. 1–810, 825–1508), 1640 črnobelih negativov (format 6 x 6) in 31 črno-belih filmov (format leica).

Fotografije na fototečnem kartonu so opremljene z inventarno številko, s podatki o kraju, pokrajini, datumu (mesec, leto) nastanka posnetka, s številko negativa, s podatki o avtorju posnetka, lastniku negativa in s kratkim opisom fotografije. Rubrika za opis gesla je neizpolnjena. Zbirka je bila najprej shranjena v dveh kartonskih škatlah in urejena po inventarnih številkah, zdaj pa se hrani v kovinski omari.

Fototeka do 90. let pravzaprav ni imela skupnih razvrščevalnih meril. Gradivo je bilo shranjeno po naslovih raziskovalnih nalog, z izjemo fotografske dokumentacije iz Vitanja, ki je bila urejena po geslih etnološke sistematike, in projekta ETSEO, pri katerem je bilo izhodišče občinski, torej krajevni okvir. Za preureditev starejšega gradiva (izjema je vitanjsko gradivo) in uvrščanje novega je s stališča specifičnosti etnologije najprimernejša klasifikacija po geselniku etnološke sistematike.

Novakova zbirka je bila predvsem zaradi vsebinske specifičnosti najprej urejena po pokrajinskem načelu (po pokrajinah), nato pa po kronološkem nastanku posnetkov. Načelo geslovne etnološke sistematike je manj primerno, ker zajemajo posnetki le področje materialne kulture – predvsem stavbarstva (stanovanjska in gospodarska poslopja) in predmete (orodja in stroji), poljedelstvo (košnja, pospravljanje krme in druga kmečka opravila), precej manj pa je posnetkov o prometnih sredstvih, sejnih, nošah itn.

Na enem fototečnem kartonu je več fotografij, odvisno od formata. Prevladujeta formata 6 x 8 in 9 x 13. Seznam fotoposnetkov (zvezek I, 1956–1962, zvezek II, 1962–1970) med drugim tudi priča o načinu dela – gre za sprotno vpisovanje podatkov, (številki filma in negativa, opis vsebine posnetka, kraj in čas (mesec in leto) fotografiranja). Posebna vrednost Seznama fotoposnetkov (ali nekakšen predhodnik inventarne knjige) je v evidentiranju negativov in opisu vsebine, hkrati pa nas seznanja tudi s potekom terenskih vaj in počitniške prakse na terenu. V zvezkih niso vpisane inventarne številke fototečnega kartona, zato lahko identificiramo negativ in fotografijo le na podlagi številke filma/negativa na fototečnem kartonu (negativi formata 6 x 6 imajo na primer naraščajočo številko filma in številko posnetka zapisano kot III/1, III/2 ... III/12). Fotografije 1, 2, 3, 4, ki so nalepljene na fototečnem kartonu z inventarno številko

⁶ Gradivo v dokumentaciji je tudi pričevalec o razvoju etnološke vede, njenih sprememb v metodoloških izhodiščih, metodah dela raziskovalcev in raziskovalnih rezultatih. Zato bo treba v prihodnje tudi tej tematiki, predvsem na podlagi dokumentarnega gradiva tudi v drugih etnoloških ustanovah, posvetiti več teoretičnih prispevkov oziroma slikovnih predstavitev zbirk.

⁷ Število fotografij bi bilo precej večje, če bi bili razviti vsi posnetki negativov. Samo za negative formata 6 x 6 je bilo ugotovljeno, da 183 negativov nima fotografije, koliko manjka fotografij na filmih formata leica, še ni ugotovljeno.

189, nam prikazujejo na primer mlačev. Za njeno predstavitev lahko izberemo katerokoli izmed teh fotografij; fotografije lahko predstavimo samostojno ali pa skupaj, če hočemo ponazoriti vsa opravila pri mlačvi. Naj opozorim tudi na številke negativov, t. j. zaporedje fotografiranja.

Sl. 1: Skladanje šlice pri mlatitvi. Beltinci 1957.

Sl. 2: Odnášanje slame izpred mlatilnice. Beltinci 1957.

Sl. 3: Mlatitev z mlatilnico. Beltinci 1957.

Sl. 4: Južina pri mlačvi z mlatilnico. Beltinci 1957.

Na preglednici je predstavljena celotna Novakova fotografska zbirka, ki je tudi rezultat pedagoškega dela (ekskurzije, terenske vaje ali počitniške prakse). Sem sodijo fotoposnetki študentov. Podatek ni zanemarljiv, saj pove, kdaj so tudi študenti začeli uporabljati fotoaparata. V tabeli je navedeno število fotografij za posamezna pokrajinska območja, ki jih je posnel Vilko Novak oziroma drug avtor (študent). V rubriko Pomanjkljivi podatki pa so štete fotografije brez podatkov o letu nastanka in avtorju.

Pokrajina	Fotografije posnel V. Novak	Pomanj- kljivi podatki	Drug avtor – fotografije s podatki	Skupaj
Bela krajina	69	57		126
Dolenjska	213		29 D. Ovsec, 1970 31 M. Cuculič, 1970 14 B. Hegeduš, 1970 33 V. Šlibar, 1970	320
Gorenjska	494		15 T. Cevc, 1957 64 A. Triler, 1962	573
Koroška	204		21 M. Vogel, 1970 3 A. Zadnikar, 1970	228
Ljubljansko področje	70		13 T. Marušič, 1966	83
Notranjska	35		13 J. Bogataj, 1968 8 D. Krnel Umek, 1968	56
Obalno kraško področje	61			61
Posavje	42			42
Prekmurje	578 + (*23)	12		613
Primorska	180	8	15 D. Krnel Umek, 1968	203
Štajerska	159	6	9 D. Krnel Umek, 1968	174
Gradiščansko	12			12
Porabje	36			36
Rezija	11			11
Vojvodina	34			34
Makedonija	56			56
Skupaj	2254 + (*23)	83	268	2628

*23 fotografij je iz Prekmurja – posnete leta 1949 in nimajo negativa.

V zvezi s predstavitvijo fototeke je treba omeniti tudi diateko. Ta je sicer sčasoma naraščala, skladno z vsakokratnimi finančnimi zmožnostmi oddelka, predvsem zaradi preslikav iz strokovne literature. Diapozitive so uporabljali kot vizualni pripomoček pri predavanjih o slovenski, evropskih in tudi neevropskih kulturah. Imamo podatek o nabavi 200 diapozitivov v študijskem letu 1963–64.⁸ V diateki je tudi 36 črno-belih diapozitivov, ki jih je V. Novak posnel julija 1956 v Prekmurju. Sodeč po vsebini (gre za prikaz nekaterih značilnosti prekmurskega okolja, npr. stavbarstvo, pokrajina, noša, lončarski sejmi), so diapozitivi verjetno spremljali predavanja. Vsi diapozitivi so identični s fotografijami in negativi.

⁸ Poročilo o delu Filozofske fakultete v študijskem letu 1963–64. Ljubljana 1964, str. 76.

Št. dia	Inv. št. fototečnega kartona	Št. negativa	Kraj	Opis
03	792	V/11	Filovci	Ženske v nedeljo na poti v Bogojino
04	951	II/9	Beltinci	Valék
05	789	VIII/6	Beltinci	Ženske v nedeljo pri cerkvi
06	789	VIII/7	Beltinci	Ženske v nedeljo pri cerkvi
07	800	III/4	Beltinci	Lončar iz Filovec na sejmu v Beltincih
08	382	VII/8	Vučja Gomila	Pečnica za lan /za sušenje lanu/
09	ni fotogr.	VII/9	Vučja Gomila	Pečnica
10	382	XI/1	Okolica G. Lendave	»Borovo spiclinje« (iglice) za steljo
11	106	VI/10	Gornja Bistrica 7	Kukuríčnják iz protja
12	106	VI/3	Dolnja Bistrica 158	Kukuríčnják
13	499	I/2	Beltinci	Opeka, doma žgana
14	499	I/5	Beltinci 104	Hiša
15	498	I/8	Beltinci 94	Hiša
16	548	II/2	Beltinci 192	Gumno, parma, svinjak /1841/
17	645	II/1	Beltinci 192	Gumno /1841/
18	525	II/6	Beltinci 192	Gumno, parma-zadnja stran
19	496	II/8	Beltinci	Ognjišče v kuhinji, hiša med podiranjem
20	495	II/10	Beltinci	Ognjišče v kuhinji, hiša med podiranjem
21	496	III/10	Bogojina	Klet v vinogradu
22	317	IV/6	Lipa št. 2	Štala, gümlo, svinjak (»leiv«)
23	317	VI/6	Dolnja Bistrica 136	Pójata, levo štala, gümlo
24	494	IV/7	Lipa	Hiša
25	160	IV/2	Bogojina	Klet v vinogradu
26	160	V/7	Bogojina	Klet v goricaH
27	161	V/10	Bogojina	Kleti v goricaH
28	508	VI/1	Gornja Bistrica 101	Hiša
29	508	VI/2	Gornja Bistrica 99	Pójata s stopo (hiša iz leta 1835)
30	507	VI/8	Dolnja Bistrica 121	Hiša s podstenjem
31	507	VI/9	Dolnja Bistrica	Hiša s plotom
32	506	VI/11	Dolnja Bistrica	Stučenca, blatnjača /iz ilovice/
33	506	VI/12	Beltinci 294	Nova hiša
34	500	XII/11	Radovci 1	Hiša
35	503	XII/1	Renkovci	Stegnjena hiša
36	501	XII/6	Filovci 58	Hiša
37	501	XII/8	Bodonci 2	Hiša, svinjak
38	497	I/11	Beltinci	Hiša/iz gline/

Sl. 5: Gumno, parma, svinjak. Beltinci 1956.

Sl. 6: Kukuričnjak. Dohinja Bistrica 1956.

Številka negativa VII/9 (številka diapozitiva 9) nima fotokartona. Pečnica. Vučja Gomila 1956, Prekmurje.

Številki diapozitiva 01 (Sirarna. Planina za Črno goro, Bohinj 1954) in diapozitiv številka 02 (Stan. Planina pri jezeru. Bohinj 1954) nista vključena v tabelo, ker ni negativov in fotografij. Oba diapozitiva se tudi nanašata na Gorenjsko in ne na Prekmurje.

Terenske vaje in počitniška praksa – podlaga za nastanek zbirke

Terenska praksa je bila že od študijskega leta 1956/57 povezana z znanstvenoraziskovalnim delom in pedagoškim procesom. Z metodami etnološkega dela so se študentje postopoma seznanjali pri Novakovih predavanjih iz obče etnologije in pri seminarskih vajah⁹ – znanje pa so preverjali in dopolnjevali pri delu na terenu, ki je potekalo v obliki terenskih praks. V zvezi s tem je Novak zapisal:¹⁰ »Ker je najvažnejši vir za etnološko delo ljudsko življenje samo, zato se mora študent etnologije čim bolj seznaniti z zbiranjem gradiva na terenu, s spoznavanjem vseh panog ljudske kulture v raznih pokrajinah [podčr. M. H.]. V ta namen prireja seminar redne ekskurzije, na katerih se slušatelji seznanjajo tudi s slovenskimi pokrajinskimi muzeji, pa tudi z važnejšimi muzeji naše stroke v vsej Jugoslaviji. Upamo, da bomo odslej imeli tudi priliko v obliki počitniške prakse uvajati se smotrno v terensko zbiralno in raziskovalno delo. ... Povsod čutimo velike vrzeli glede potrebnega nam gradiva, brez katerega ne moremo reševati važnih, osnovnih vprašanj naše kulture.«

Kljub poudarjanju, da je uvajanje študentov »v terensko zbiralno in raziskovalno delo ... prvi pogoj strokovnega in znanstvenega dela v naši stroki,¹¹ pa je bila uresničitev terenskih vaj in počitniške prakse odvisna od finančnih sredstev, ki jih je dobil

⁹ Janez Bogataj, Metodika, Etnologija Slovencev. Glasnik SED 21 (1981) 1, str. 10–12.

¹⁰ Seminar za etnologijo na Univerzi v Ljubljani. Glasnik ISN I (1957) 4, str. 25.

¹¹ Petdeset let slovenske Univerze v Ljubljani 1919 – 1969. Ljubljana 1969, str. 231.

Sl. 7: Terensko delo študentov v Doslovčah 1969.

Sl. 8: Študentje na terenskih vajah v Podkorenu 1969.

oddelek za te namene. Iz letnih poročil je razvidno, kje in koliko časa so terenske vaje in počitniška praksa dejansko potekale.¹²

Na podlagi Novakove fotodokumentacije lahko rekonstruiramo terensko delo za posamična študijska leta na določenih območjih, vendar ne moremo ugotoviti, ali gre za enodnevne ali večdnevne terenske vaje oziroma počitniško prakso. V študijskem letu 1959/60 je Oddelek za etnologijo organiziral eno štiridnevno in eno dvodnevno ekskurzijo v Istro ter dve enodnevni ekskurziji na Gorenjsko (kamniška okolica, Jezerško) in na Dolenjsko (Grosuplje – Velike Lašče – Suha krajina). Počitniška praksa, ki je trajala 12 dni, je potekala v Prlekiji, od tega tudi dva dni v Prekmurju in en dan v Medmurju. Za naslednje študijsko leto imamo podatke o štiridnevni ekskurziji v Vojvodino, enodnevni ekskurziji pa v okolico Trebnjega in Šentruperta ter na Gorenjsko do Rateč. Na teh dveh so študenti spoznavali oblike naselij in značilnosti ljudskega stavbarstva. Poleti so imeli 12-dnevno počitniško prakso v okolici Kostanjevice na Krki, v vaseh pod Gorjanci in na Krškem polju. V študijskem letu 1962/63 so bile organizirane štiri enodnevne ekskurzije: v Šenčur pri Kranju, Škofjo Loko, Muljavo–Šentvid pri Stični in Bohinj. Počitniška praksa pa je potekala v muzeju v Škofji Loki in na terenu v Poljanski dolini. V naslednjem letu so bile tri enodnevne ekskurzije (ni navedbe krajev) in počitniška praksa na Vačah in okolici, ki je trajala dva tedna.¹³

V študijskem letu 1964/65 so bili študenti usmerjeni k samostojnemu terenskemu delu, sodelovati so začeli pri raziskovanju mestnih in industrijskih naselij. V študijskem letu 1966/67 je bilo organiziranih več enodnevnih terenskih vaj: v Kranju in okolici (stavbe v Stražišču, žimarska obrt), v Selški dolini (ogled najpomembnejših naselij in stavb), na Muljavi (ogled Jurčičeve domačije kot etnološkega spomenika) in v Brežicah in okolici (stavbe v nekaterih vaseh, v Krškem Valvasorjeva hiša in njegov spomenik); dvodnevna ekskurzija je bila organizirana v Trento – na planino Zapotok in v trentarska naselja, kjer so se seznanjali predvsem z živinorejo. »Pri vseh vajah so študentje aktivno sodelovali z referati o posameznih vprašanih obiskanega področja, z izpraševanjem in zapisovanjem gradiva ter z obnovo snovi pri naslednjih seminarskih vajah.«¹⁴ Naslednje leto sta bili le dve enodnevni ekskurziji: v zgornjo Savsko dolino in Savinjsko dolino. V študijskem letu 1968/69 je bilo več terenskih vaj in po več letih tudi počitniška praksa študentov. Enodnevne terenske vaje so bile združene z ekskurzijami, in sicer v Vipavsko dolino, v vasi v okolici Kranja, k Cerkniskemu jezeru in na Bloško planoto, na senožeti pri Koprivniku in na planino Zajamniki, planina Šija v Bohinju. Počitniška praksa je bila v Begunjah in okolici. »Študentje so po vprašalnicah zbirali gradivo za razna področja kmečkega življenja, se vadili v izpraševanju in zapisovanju gradiva, se seznanjali s predmeti na terenu od stavb in orodja do življenja v

¹² Podatke najdemo v letnih poročilih Filozofske fakultete za posamezna študijska leta od leta 1960. Vsa poročila o Oddelku za etnologijo je napisal takratni predstojnik Vilko Novak. Glej: Dekanovo poročilo in poročila predstojnikov oddelkov Filozofske fakultete v Ljubljani za študijsko leto 1960/61, str. 70; 1961/62, str. 72; Poročilo o delu Filozofske fakultete v študijskem letu 1962–63. Oddelek za etnologijo. Ljubljana 1963, str. 132; 1964, str. 76; 1965, str. 74; Poročilo o delu za študijsko leto 1965–66 nima poročila Oddelka za etnologijo: Poročilo o delu Filozofske fakultete v Ljubljani v študijskem letu 1966–67. Ljubljana 1968, str. 64; 1969, str. 66

¹³ Vilko Novak, Oddelek za etnologijo Filozofske fakultete ljubljanske univerze. Glasnik SED VI, št. 1–4, 1964, str. 2. Terensko delo je potekalo v okolici Vač, kjer so si študenti ogledali vasi Klenik – nekaj lesenih hiš s črnimi kuhinjami, gospodarska poslopja, Potok (Hrastje), Rožišče, Spodnje in Zgornje Slivno, Cirkuše, Laze, Kandrše, Boltijo, Vovše (Cvetež) ter Vače. Študentje so na terenu preučevali in spoznavali stavbarstvo, orodje in notranjo opremo – črne kuhinje. Delo je potekalo skupinsko in samostojno.

¹⁴ Poročilo o delu Filozofske fakultete v Ljubljani v študijskem letu 1966–67. Ljubljana 1968, str. 64.

nekaterih bližnjih planinah. Razgovori in poročila po opravljenem delu so dnevno poglobljali spoznanja in znanje študentov.¹⁵ V študijskem letu 1969–70 so bile enodnevne terenske vaje v Brežicah (ogled muzeja) in okolici, na Dolenjskem, od Rašice

Sl. 9: Hiša. Lom nad Tržičem 1963.

prek Suhe krajine in v okolici Kopra. Počitniško prakso za študente A-skupine, ki je potekala v Šentjerneju in okolici na Dolenjskem, je finančno podprl Center za zgodnje-srednjeveške raziskave pri Narodnem muzeju v Ljubljani; študenti B – skupine pa so opravljali počitniško prakso v Mežici, Črni na Koroškem in na bližnjih hribih (Topla, Koprivna). Zapisovali so podatke, posneli več filmov in diapozitivov.¹⁶ Dvotedenska počitniška praksa v Črni na Koroškem in okolici v juliju (za študente A-skupine) in v Begunjah na Gorenjskem in okolici v avgustu leta 1971 (za študente B-skupine) je bila zadnja počitniška praksa, ki jo je vodil Vilko Novak. Terenske vaje in počitniško prakso je v naslednjih letih vodila asist. D. Krnel Umek.¹⁷

Terensko delo je torej razmeroma natančno popisano (letna poročila Filozofske fakultete), na drugi strani pa tudi dokumentirano s fotografijo – slikovnim zapisom.

¹⁵ Poročilo o delu Filozofske fakultete v Ljubljani v študijskem letu 1968–69. Ljubljana 1970, str. 68.

¹⁶ Poročilo o delu Filozofske fakultete v Ljubljani v študijskem letu 1969–1970. Ljubljana 1971, str. 64; Etnografsko delo v Sloveniji leta 1970. Glasnik SED 12 (1971) 1, str. 5.

¹⁷ Poročilo o delu Filozofske fakultete v Ljubljani v študijskem letu 1970/71. Ljubljana 1972, str. 75; Etnografsko delo v Sloveniji leta 1971. Glasnik SED 13 (1972) 1, str. 6.

Sl. 10: Ornamentirano pročelje kašče za žito. Podlonk 1957.

Fotografije in njihov pomen

Fotografski posnetki, ki nastajajo pri etnološkem terenskem delu so odsev določene realnosti – časa, prostora in posnetega objekta. Etnolog, ki na terenu uporablja fotoaparata, dobro ve, kaj bo fotografiral. Poleg lastnega zanimanja upošteva tudi strokovna teoretična načela pri raziskovanju določenih kulturnih prvin, dogodkov. Če hočemo ocenjevati Novakove fotografije po njihovem opisu, si moramo postaviti vprašanje, katera načela so ga vodila pri izbiri motivov. Kateri objekti so bili fotografirani in s kakšnim razlogom? Vsak raziskovalec namreč poudarja vsebinsko tematiko, ki ga posebej zanima ali jo raziskuje. Omenili smo že, da v Novakovi fotografski zbirki prevladujejo posnetki o materialni kulturi. Že leta 1952 v svojem prispevku o ljudskem stavbarstvu¹⁸ ugotavlja, da je slikovno in risarsko gradivo o slovenskih ljudskih stavbah pomanjkljivo. Podrobno nam predstavlja, na kaj vse je treba usmeriti pozornost pri raziskovanju stavbarstva, kajti »tudi o našem stavbarstvu bomo dobili jasno podobo razvoja in *današnjega stanja* šele tedaj, ko bomo temeljito preiskali v *vseh pokrajinah vsaj nekaj vasi*, ter z opisi, študijem, *slikami* in risbami zbrali dovolj gradiva za analitične študije in sintetične prikaze. ... Še vse premalo jasno sliko imamo tudi o tipih našega naselja, in zlasti o legi domov in hiš v njih. Tako bo treba pojasniti lego in zvezo posameznih poslopij, ki tvorijo samine, v zaselkih in raznih oblikah vasi, kakor tudi v

¹⁸ Vilko Novak, Ljudsko stavbarstvo v naši etnografiji. Slovenski etnograf V, 1952, str. 14.

posameznih pokrajinah ali etnografskih območjih. Kmečki dom je bil doslej ... premalo gledan kot celota, ker je bila v ospredju skoraj vedno le hiša. Zato bo treba razporeditvi in legi zgradb, dvoriščem, vrtovom itd. posvetiti mnogo pozornosti.« [podč. M. H.] Ugotoviti moramo še, »v koliki meri so še zastopane stare oblike hiš, na drugi strani pa,

Sl. 11: Hiša in vodnjak na vitel. Tomaž pri Ormožu 1961.

kakšne nove, pomeščanjene oblike se širijo, odklej, zakaj in v kolikšnem obsegu.¹⁹ Hiša kot bivalni prostor je običajno v sestavu z gospodarskimi poslopji, ki se jim etnologi niso dosti posvečali, in »tudi tu nam bodo nadrobne študije o hlevih, svinjakih, podih, gumnih, listnjakih, kurnikih, kaščah, kleteh, pojatah, gorskih hramih, planinskih stanovih in senikih, kozolcih itd. odkrile ... njih pomen za razvoj našega ljudskega stavbarstva, njih mesto in funkcijo v našem gospodarskem obratu.«²⁰

Novakova fotografska zbirka je tudi izraz določene raziskovalne usmeritve in je zato vsebinsko dokaj homogena. Poudariti je treba tudi, da so objekti, človek, predmeti prikazani v svojem naravnem okolju – fotografije nam »pričarajo« prostor, sloje prebivalstva v vsakdanjih značilnih/tipičnih okoliščinah, pri različnih opravilih, v različnih časovnih obdobjih in na številnih slovenskih geografskih območjih. Fotografije so po vsebini dejansko slikovne posrednice o časovnih in krajevnih razmerah, o kulturnih prvinah, značilnih za območja in kraje.

¹⁹ Nav. delo, str. 15.

²⁰ Nav. delo, str. 16.

Uporabnost fotografije je bila metodološko določena – njen namen je ohranjanje raziskovanega v slikovnem zapisu, verodostojnost pisnega dela, prav tako pa krepi tudi znanstveno objektivnost.

Sl. 12: Pod. Dob pri Šentvidu na Dolenjskem 1963.

Sl. 13: Kašča. Golice v Tuhtinjski dolini 1960.

Sl. 14: Žena s košem. Podgorje pri Kamniku 1957.

Sl. 15: Gredo s polja. Noršinci 1961.

Fotografska zbirka je pravo bogastvo idej, teorij in hipotez, ki se zrcalijo v izkušnjah z arhiviranjem in obdelavo slikovnega gradiva, in kliče po etnoloških obravnavah, kar smo doslej v etnološki stroki pogrešali. Postavlja pa tudi vprašanje o merilih za opredelitev in uporabo termina etnološka fotografija. Naslednja vprašanja, ki bi jih bilo treba upoštevati pri nadaljnjem delu, so na primer tudi samostojne etnološke fotografske predstavitve, razmerje med pisanimi in slikovnimi viri, avtorjeva/neavtorjeva interpretacija in končno fotografija kot sredstvo za etnološko-zgodovinsko rekonstrukcijo.

Literatura

Alenka Simikič, Dokumentacijski oddelek. *Slovenski etnograf* 32(1980–82). Ljubljana 1983, str. 168–183.

Helmut Eberhart, Zwischen Realität und Romantik. Die Viktor-Geramb-Fotosammlung am Institut für Volkskunde in Graz. *Zeitschrift für Volkskunde* 81(1985)1, str. 1–21.

Klaus Freckmann, Zur Foto- und Plandokumentation in der Hausforschung der 30er und 40er Jahre. *Zeitschrift für Volkskunde* 81(1985)1, str. 40–50.

Wolfgang Hesse, Christian Schröter, Sammeln als Wissenschaft. Fotografie und Film im -Institut für deutsche Volkskunde Tübingen- 1933–1945. *Zeitschrift für Volkskunde* 81 (1985)1, str. 51–75.

Eva Ch. Raabe und Herbert Wagner (hrsg.), *Kulturen im Bild*. Bestände und Projekte des Bildarchivs Museum für Völkerkunde Frankfurt am Main. Frankfurt am Main 1994 (Sammlung 8: Bildarchiv).

Bronisława Kopczynska-Jaworska, Documentation and Information in Ethnological Sciences in Poland. *Lud* 79 (1995), str. 87–100.

Summary

Documentation and Its Unknown Treasures. Presentation and Significance of Professor Vilko Novak's Collection of Photographs

The author first describes the beginnings and the development of the documentation at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology. The paper deals in detail with the photographic collection of Dr. Vilko Novak: a detailed presentation of the photographic files (table of photographs according to regions, table of slides), the importance of field practice for increasing the collection. The paper concludes with an analysis of photography and its importance in ethnology. Since the photographs were taken between 1956 and 1970, this photographic collection now represents a veritable rarity. It reflects a certain ethnological research orientation as well as the author's interest in a certain theme. The applicability of such photographs was defined by methodology - its main goal was to preserve a given research area in a photograph, which strengthened the authenticity of the written word as well as ensuring scientific objectivity. According to their contents, photographs are actually pictorial mediators of a certain time and place and of cultural elements characteristic of individual regions and places in Slovenia.